

UPPSALA UNIVERSITY
The Raoul Wallenberg Project

Testimony Number: T/113
Cassette Number: C/113

Country: Hungary Language: Hebrew

Name: Saham (Steinitz), Mordehai (Gjoray)

Address:

Birthdate, Place, and Country: 6.4.1933, Budapest, Hungary

Testimony Content

Till 1944

His background: Parents, economic and religious situation; his father in labor battalion in Budapest, later on was called the "Swedish unit."

From 19.3.44

The German invasion; the steps against the Jews; the "Jewish Houses."

From October 1944

The speech of Horthy and the "Arrow Cross"; on their way to the ghetto they got Swedish paper (Schutzpass) from a soldier; in a Swedish house with his mother, sister, aunt and his cousin. He met his father on his way to the ghetto where his grandmother was; the father brought them food; they (he and his aunt) didn't succeed to enter the ghetto; the next day his mother and aunt went again with the schutzpass and they never came back. His father also stopped to come one day.

One of the other aunts took them out of the Swedish house to be hidden with Hungarians. He was with a young couple who used to visit their parents in the evening with him. One evening the bombings were so hard that they

Uppsala Universitet Raoul Wallenberg-projektet	Adress/Address St Larsgatan 5, 2 tr S-752 21 Uppsala Sweden	Telefon 018-18 15 70 018-18 15 71	Phone +46 18 18 15 70 +46 18 18 15 71	Project Administrator The Swedish Institute for North American Studies (SINAS)
---	--	---	---	---

Saham Mordehai

page two

stayed there in the shelter until the end of the war. The fear from the Germans who used to enter; the care for food.

February 1945

The Germans kindled the house in the last evening of the liberation; the meeting with Russians; back to the grandmother's house that was turned into a stable by the Russians; with his sister, he lived with acquaintances; the hunger (only now he felt really hungry).

Summer 1945

Through the Joint to the "Dror-Habonim."

December 1945

Via Vienna to Ansbach.

April 1946

To Israel; the life in Israel till now. The uncertainty about the fate of his parents. About Wallenberg - only in Israel. He sees his rescue as a miracle and also thanks to the schutzpass.

Recording time: 1 1/2 hours Number of pages:
Place: Witness' residence Date of interview: 17.11.89
Name of interviewer: Tikva Petel

ארדבי שם - שמות ומקומות

בודפשט - Budapest

פשט - Pest

בודה - Buda

רחוב וורושוואר - Vorosvari Ut.

רחוב המידז - Hevizi Ut.

קורט - Korut

וינה - Vienna

אנסבך - Ansbach

מarseilles - מarseilles

שוחט מונקאטש

T-113

PP 6 - 23

סנקט פולץ 15 - 23, 24-30

ראיון עם מר מרדכי שחם (ג'ורג' שטיינברג) בחולון
מראיינת: תקוה פטל
תאריך: 17 בנובמבר 1989
מדפסה: אסנת בראל

ש. מר שחם, אתה נולדה ב- 6 באפריל 1933 בבודפשט (Budapest).

ת. נכון.

ש. ספר על הבית האם, עוד לפני המלחמה, מה שאתה זכרה.

ת. אנחנו הירינו בבית דוד מוהים ואחותה ואני. למדנו בבית ספר יהודית עד 1943 בבית ספר עטמי. ב- 1944, דודקה שהגרמנים כבשו את בודפשט תחילה ללימוד בית ספר תיכון, מאוחר יותר במלחין שנקרא בודה (Buda), זה חלק אחד של בודפשט, והבית ספר היה לצד השער, מעבר לדנובה, בנסט (Pest). בך שיום יום היה אידי לנסוע עם חסלאית מבודה לפשט, ממש לרגלי המפקדה של הגסטאפו שהייתה בCAST.

ש. עוד לפני זה רציתי לדעת, אמרת שהלכתי לבית ספר יהודית. היהת אוירה יהודית בבית?

ת. בית היהת אוירה יהודית, יהודית יותר חופשית. בהונגריה לא היו אדוקים במינוח, אבל היה מטבח בשאר, קירמו חיות, התפללו, וגם בית ספר היה באזורה דוח.

ש. כמה דודקה בית ספר יהודית?

ת. זה היה מקובל שילדים לומדים בבית ספר יהודית, כאשר זה בית ספר עטמי, על מנת לקבל את החינוך היהודי בnderהה. שוכן פעם, לא כל בך דתי, כמו במסגרת יהודית. ביחס לבית ספר תיכון – אז היה שם גומדרוס קלואוזוס, ובבב לבית ספר תיכון גמנסיה יהודית או בכלל לא התקבלו או באחדים נטוביים. ועל מנת להמשיך ללימוד גמנסיה היה צדיק לחתקל ל gambisja היהודית.

T/113. מס' עדות

- 3 -

סרט מס. 113/C

- ש. חבדים גוויות?
- ת. חברים לא היו, כמעט לא היו.
- ש. רך יהודים?
- ת. בעיקר יהודים, מעט, מבית ספר.
- ש. מירית בביית ספר יהודית, ציוגות לא היה, איך היהם שאלך לא את עצם בתוך הונגריה אם אתה יודעת.
- ת. קשה לומר על המשאלת הדעת, כי לא כל כה תתייחס לשבחן, מינינו למשה, לא אפchnו, גם לא היהם שלי, יהודים אמרו לנו כמעט תמיד בדראת יהודים בטענה יהודים, הם בקושי הצליחו את המונגרית. טבלא שלוי בקושי הצליחה הונגרית, כמו שבסופה היהת גלנץ, סרוקית, אם יתמן דיברנו, הם קראו לעצם זדמנות, אני פניהם שום דבר אידיש. אוידיש לא היה מזוכג. יותר אמרו זדמנית, זה היה יותר אכזב אודיך. אפchnו הילדים בבר לא ידענו את השפה, לא את הגדניטים, לא את האידיש, החינוך היה חינוך הונגרי יותר.
- ש. מה אתה הרגשת, אתה הרגשת הונגריה?
- ת. וודאי, הונגריה, אבל מאחר ולמדנו בஸפור יהודים עד ידענו שאגטן יהודים. זה לא היה סוד בשביבינו. זה לא תמהלה לנו פהאים. ידענו שאנו הונגרים עם זו יהודית, כמה זה יותר מתקובל על תולען.
- ש. נשארו עוד קרוביים מוחז כהונגריה?
- ת. עוד קרוביים, יש לי בן דוד אחד עותן. הכוונה כבני המכובדים את מלחמתה?
- ש. לפניו המלחמה, אמרת שבא וסבתא בא ממו"ל. וציוויל כדמותם או דשאין גוד.
- ת. בני דודים של שאא שלוי היגינו לארא בע- 1934/1933, משחו בזיה, מצ'בוסקו בקייה, הם היו בארץ. והיו עוד קרוביים רחוקים, אולי

באהה"ב, בלי שום קשר איתם. אלה שהיו בארץ, הם למשה רצויו אתנו את הקשר. לא ידענו שם נמצאים פה, רק אחדים שאחوات ובני הגענו לארץ – הם מצאו אותנו.

ש. אני אגיד לך כמה, אני שואלת בדי לדעת ארזה קשר היה לכם בקשר לפrox המלחמה ולהתפתחותה שם. רציתך לשאול אם ראיותם פלירטיהם או הצביעו אכிகם פלירטיהם?

ה. מבחינה משפטית לא שום דבר. הרוחה, בדרכו לי, אפילו זה בדברינו החוץ, שוד בנסיבות בהתחלה, ממש בשיטות המלחמה, בדרכו לי שהו כלם אונחים או גאים פניו מטה"כ. היה אז זו עירייה עם קדרון, מעוז, שעלה פazard אותו, אבל בלבו מושפע מהלכני אותו לאפין מוצאה של פלירטיהם, שכן איזה חוץ. עני זכר במנועשש מהלכני מבקר אותו. זה היה קצת משוגה. הנה שם אנשיים שלא דיברו הונגרית, כי לא הרוח שפה אינט. אבל לא יותר מזה. אולי גם טמיים וארתי אותו, וזה דברנו מנועשש, אפשרות ששהלט ממש נזכרתי בזה.

ש. היה גם עיריה מוד בשתגררנים פלשנו לפולין. זה על זה?

ה. בprox המלחמה – אני היית מועלן. שטוח דיבר וקדרון וונדרון, וזה הייס. ידעת, ידעתי מה, וזה.

ש. דיברו בביות?

ה. דיברו, גם ורמאסן עז זה. היו הצעקות ומקלטים. אני היית סדרן בפאסיאן האבה.

ש. אני שואלת אם דיברו בדי לנצח באיזה מידה תאנטן לנטידן זה הוא אידייך לשאול אותו כי היית אמרת עיריה מוד. אבל אם תורשתם היה מושחתות בברית.

ה. אני מנסה לחדרב. אולי חושך שהרשות אוירה באלימות, זה אונסן קודחים הרום, וזה גם מה שהרשות אצלאן, שבונגדרה לא היה מודאגם.

היהודים, בנדאה בمزוחד באידור בודפשט, האמינו שלחם יהה טוב, שלחם זה יהה בסדר. לא הרינו מודאגים בمزוחד.

ש. לבן השאלה הקודמת שלי אם היהודים שלק הרגשו בכה הונגרים הונגרים.

ת. תראי, אם האנטישמיות אפשר היה לחרגש, מפני שהרו חוקים מפליגים. אם יצד יodus שהוא לא יכול לחתכל לבית ספר בחלק שהוא יהודי לא גוא יודע שיש אנטישמיות, ועוד דברים אחרים. כמה שפוגשת בזאת עם גנריים ואמרן יהודין, קרה. אבל דקה מפנ' השמות או פוניות דינין או גידוש וככל תרહים הללו – זה לא מילא פלאש.

ש. ובשנותיה מלשון פולנית.

ת. אנחנו מדברים בערך על התקופה הגד�. מפנ' פולני זו אין נקודות כה מוגכ לדעת.

ש. כשארמניה פלהה לרוסיה, איך הייתה האירנה. בן"ל, מפני שהונגרים השתתפה יהוד עם רומנים במלחמות, ובהן ההונגרי נלחמו בתקופת הרוסית. שום דבר מזכיר לך.

ש. אולי היה אידי ריבת לפולניות פבודה?

ת. כן, אולי שרתה בבלוגות העבוזה.

ש. מהו?

ת. ממש כל התקופה.

ש. מהו?

ת. אני אגיד לך, זה היה בחופשות. כמו שאנו יוצאים כטביהם, וזה שם בלוגות העבוזה היה מזמן מסוימת אגדה. היה מונחים זו וזו, וזה והרו מקבלים שובי נסיבות, כמו שאנו יוצאים כטביהם, וזה יוצאים לפלוגות העבוזה.

- ש. הוא בא אלייכם? גנדר מתי, מ- 1941?
- ת. קשה להגיד את התאריך, אבל אני פחות או יותר חושב, שמאז שהונגריה הצטרפה למלחמה והגוזרים הלבו לאבא - היהודים בהתאם הלבו לפולגות העבודה. זה היה מחייב והיה במסגרת הצבא.
- ש. הוא בא הביתה מדי פעע?
- ת. הוא היה מקבל חופשנות, כמו חילוי. היה מקבל חופשנות, וזהו לתקופת משתחרר, ואחרי פר מגייסים אותו מוד פגע. וזה ג'ו קשור אליו. וזה רגעה היה בפוניאט, זו תקופה, אם אותו פר משאכני היה המטען ומכאן הסיפור - הוא היה בסופו של דבר בתייהו מוד גודש, פולג עטקה אמריקאית "הפלוגות השבדית".
- ש. איך היה נקראה?
- ת. הפלוגות השבדית.
- ש. לכן אני שואלה אם הוא בא הביתה, כי רציתי לדעת מה הוא סיפר. אם היה לו מידע יותר מאשר יכט. אם הוא מבהיר דיבורים שאתה לא תשים עלייהם.
- ת. קשה לי לחתם תשובה על משאלות הדעת. אין לי כל מידע. זה היה ב- 19 במרץ 1944, אז שלי, והוא נזכר זה לא זכר אבא, אין אזכור בו כמעט. אך שלי היה גם מוד דוד שלי, הם היו כל הזמן פחות או יותר בירח, הם שידרכו כנראה באותה תקופה. אין זו שורה בירחון השבדית.
- ש. מה הם עושים?
- ת. אולי היו פלוגות שביצעו עבודות.
- ש. הוא לא סיפר איזה סוג עבודה, אם זו קשא או לא קשא?
- ת. אין לא זוכף שהוא הפליגן במרוחך. שעבודות, אין מיניהם, פולגות ביצורים, עבודות שירות, באלה עבודות. היה ממש צמודים לירחון צבאי.

- ש. למה זה בקרא שבדים? למה זה ייחידה שבديث?
- ת. להם היו בבר הבלתי חסוט השבדים. הם הם שהשיבו. אני לא יודע אם הם היו אמרתירים או מזדייפים.
- ש. מי זה הם?
- ת. אותה ייחידה, הפלוגה הדעת של הצבא.
- ש. איז אתה צריך להסביר לי בצורה קצר יותר סבירה.
- ת. לבן אמרתי שבאשר נקבע איך זה הגיעו אלינו – איז זה יתבהיר.
- ש. אחד בר' תשפר על ההשתלשלות.
- ת. אני יכול להגיד לך בunct,
- ש. הירית רוצה לדעת, בעצם עוד לפני פלישת הגרמנים היו להם תעוזות?
- ת. לא לא לא, זה היה בסופו של הענין.
- ש. רק בסוף הם נקראו "ייחידה שבديث"?
- ת. רק בסוף, רק בסוף.
- ש. שבديיעבד היא נקראה "ייחידה שבديث".
- ת. ייחידה של המהנות עבודה האלה, איז היא בסופו של דבר היה ביחסה של פלוגה בזאת, שהיא נשאה בבודפשט, והוא קיבל הרבה החלטות. התחלתי להגיד לך, כי 19 במרץ 1944, זה היה היום שהגרמנים פלוון להונגריה, הונגריה הייתה כל הזמן בת ברית, אבל לא היה היה ב:ssה. באותו יום הם כבשו את הונגריה, הם היו בחופשה בבית, גם אותו דוד שיחד איתו, וגם אביו, היו בחופשה בבית. כי איןיהם בשעות הבזוקר או לפנות הצהרים איש צבא הונגרי, שהוא בנווה היה אחראי על החופשה שלהם, שהוא הגיע אום והיה צריך לחתם אותם חזרה. הוא בא אליו, הוא גר לא רחוק מאטנו, אולי איזה רבע שענה הליבנה. הוא בא ובירך שירгал המצח ייחדו בצדקה למפנה שלהם. ובאמת הלבנו. אבל גם אחרי זה, אני עוד דמיין את אבא, הוא היה בחופשות, ויצא לך אפילו לפקוש אותו ברחוב.

ש. אתה ذובר את פלישת הגרמנים לבודפשט?

ת. כן. מה שהריה, שהופרעו, קודם שמננו מטוסים, ואחרי זה הרבה תונעה ובלוי רכב. אף אחד לא התגאד באיזור שלבו. הם פשוט הופרעו, התישבו בעיקר בבתי ספר, הם תפסו אותם בתוך מבנה לאירכוס הצבא, הוציאו משמרות, ובזיה זה נגמר אצלנו. שמעתי שבאים אחרים של בודפשט היו איזה שם בירוש התנתקות. זה בהיסטוריה, אף לא יודע אם זה היה במציאות.

ש. גתקلت בחיללים גרמניים?

ת. אנחנו חידנו בין חיללים גרמניים, החיללים הגרמניים היו בכל מקום. ש. בתקופה זו, עד שם נבנשו, בכל זאת 1944, שמעתם מה מתרחש באירופה?

ת. בכלל, מלחמת מלחמה - כן. הריבון בתונגה, חדשות בעתוות, ברדינו, חיללים שחדרו, הריתה אוירה מלחמתית בהונגריה.

ש. יהודים בפרט?

ת. לא במיוחד, לא במיוחד. אנחנו חידנו את החיללים, הגרמנים עברו את הונגריה, את בודפשט. אני ذובר שם היו כמה שנים לפני כן, קשה לי לזכור אם זה בשנת 1941, או 1942 או 1943, צבא הונגרי עבר בכנותיות גדולות מאד את הונגריה. היו ימirs שהרו סוגרים את הרחוב שהחבות שלנו הריתה בה.

ש. מה שם הרחוב?

ת. החנות הייתה ברחוב ורושאדי (Vorosvari). זה היה ברובע השלישי מה שנקרא אובודה.

ש. ארפה אתם גרים?

ת. חלק מסוים של הזמן גרנו ליד החנות. יותר מאוחר עברנו לבית של סבא וסבתא, הרה להם בית קטן יותר גדול, ברחוב הוועציג (Hevizi Ut.) . גרנו יחד עם סבתא ועוזד בני משפחה אחרים.

ש. נגיעה לזכה. רציתי לדעת, שוב לפני שנבנשו הגרמנים, אם הרגשתם את ההגבשות עלייכם בייהודים. חזק מהבזמרוס קלואזוס.

ת. בדברים אחדים גם. היו למשל הגבשות תנוועה. לייהודי בודפשט היה אסור לצאת מחוץ לבודפשט. לא שטירלנו הדבה, לא היינו מתיילים הרבה, אבל עצם הידיעה שאסור לצאת מחוץ לבודפשט. שהגבירים היהודים שלא הולכין לצבא הולכין למחלות עבודה. פרט לזה לא דבריהם מרווחדים. היהודים קבלו מנות מזון אחדות, כמו בזמן התקופת הצנע. מזון היה בחלוקת בברטיסלאו מזון ותלושי מזון. מאחר והם היהודים התחשבו בהם שלא אוכלים. המזון העיקרי של הוויזרים היה שומן החזיר, בשיד החזיר, אך לייהודים נתנו מנות מזון מרוחדות. שמן למשל, שמן לבישול, היה עד כדי כך שלפעמים הנזירים היו מקנאים ביהודים שהם מקבלים שמן טוב יותר תוצרת חזק.

ש. ועם כניסה הגרמנים?

ת. עם כניסה הגרמנים התחליו לרדת הגזרות. דבר ראשון היה עבידת תלאי צהוב, המן דוד. היהודים יכלו לצאת לרחוב רק בשעות מסוימות של היום. בשלבים יותר מאוחרים, הדברים האלה באו בשלבים שלבים, לא בבת אחת, היה צריך לסמון את הבית עם ממן דוד גדוול. אם על החולצה הלבנו עם משה קטן - על הבית היה צריך לשים משה יותר גדוול. בהדרגה הם צמצמו את הבתרים. הם היו מבטלים בתים מסוימים ומרבצים. אבוי ذובר שפטאות היו מותוספים אלרינו אבשים.

ש. על זה הירתי רוצה לדעת. אתם נשארתם בבית שלכם, כמו שספרת, עד שהלבתם לסבא וסבתא. מתי עברתם לסבא וסבתא?

ת. אנחנו לסבא וסבתא עברנו עוד לפני פלישת הגרמנים. זו הייתה אחת התופעות של המשטר האנטישמי-יהודי, שייהודים היה אפשר להוציא מדירות. בעל הדירה פושע אמר שהוא צריך את הדירה, האשיר לבו את החנות עוד ארידה תקופה, ואת הדירה היינו צריכים לפנות. אבוי לא ذובר אם זה

הירה בשנת 1943, או משנה דומה לזה, אני מנייח, 1942 או 1943. במהלך המלחמה עברנו לביתה. לא לדירה, כי היו שם באה דירות, של סבא וסבתא.

ש. בtower אותו בית?

ת. באותו בגין. הבניין של סבא וסבתא - שלוש דירות היו בו. בדירה אחת גרה סבתא, בדירה הגדולה. הייתה עוד דירה שודדי ומשחתו גרו בה, והיריה עוד דירה שימוש מה הייתה מושברת. היא הייתה מושברת, ובאותה תקופה בשאנחנו עברנו הדירה בונראת התפנזה, אני לא זוכר אם בכלל זה או לא בכלל זה, אנהנו עברנו לאוותה דירה שהתפנזה.

ש. שאלתי אם יחד אתם או לדירה נפרדת, כי רציתי לדעת אם העברתם חלק מהרבוש שלכם, החפצים.

ת. אנהנו העברנו חלק מהרבוש. בהמשך הזמן, פה הזרבון שלי בבר קטת לא מדיריק, היינו צריכים לפנותם את הדירה הזאת. נבנסנו בבר לדירה של סבא וסבתא. גם דוד אחר עם משחתו, שגרו במקום אחר, גם עברו עליינו. אני זוכר שלקראת הסיום, אנהנו גרכו בבר באה משפחות לדירה אחת. כל זה בא עם התהיליך של אמצעם הבטים היהודים.

ש. איך הייתה הציפיות הזאת, אך בtower יצד?

ת. לא יודע, זה לא הפידע לי. זו הייתה המשפחה, בולם, בני דודים ודודים. קטת מבירד, הרבה אנשים, אבל חירנו עם זה.

ש. היה לכם בעצם חדר נפרד?

ת. אני כמעט לא זוכר.

ש. מה עשית לאורך כל היום? תאָר לי יום שירגדי.

ת. קודם כל, כל התקופה שהלכנו לברית ספר,

ש. מתי זה נפסק?

ת. אניבר- 1944 בתקופה שבירבוש עוד למדתי. אני חושב, שוב פעם, הזרבון שלוי בתקופה זו מתחריל להירוח מטוושטש. בונראת שהמאורעות היו הרבה

יזהו. אבל התחלנו הפצצות, הפצצות הכבאות בירוחם התחלנו אחרי הביבוש הגרםבי, אז התחלנו להפצץ. אבוי חשב שבעגלל הפצצות הפסיקו את הלימודים בבתי הספר לפניו תום שנת הלימודים. בסתו הם לא התאחדו בבר.

ש. אז באמת מה עשית?

ת. מה שבנו היה, מה שיש לנו הרום פה טלויזיה לימודית, היו שעודרים משודדים ברדיו. היה בית ספר משודד.

ש. היה מותר עדרין לשימוש דידיין?

ת. אם היה מותר, היה איזה שלב שכבר היה אסור - מתי - אבוי לא יודע.

ש. אז האזנתם לדידיין?

ת. האזנו לדידיין, עד איזה שלב - אבוי לא יכול להזכיר לך.

ש. אוכבל.

ת. אוכבל - אבוי לא זוכר שהיה לנו חסר, בשלב זה לא זוכר שהיה לנו חסר אוכבל. בשוק שחודר ניתן היה ודאי להשים אוכבל, בחלוקת למנות היה ניתן להשים אוכבל. היו שלבים יוטר מאחד של החיריים שכבר לא היה מה. אבל אבוי חשב שענד הרום האחרון שהרינו בבית הזה של סבא וסבתא, וזה היה השלב האחרון, כי איך שהוא יצא שריבצ'ו בתים, זה היה מהבטים האחרוניים שמשמה רק העבירו את היהודים לגריטה. אבוי לא זוכר במיוחד מחסור במזון.

ש. עד מתי היריהם בבית הזה של סבתא?

ת. בבית הזה של סבתא היריבו עד סוף אוקטובר תחילת נובמבר שנת 1944, משהו בזזה. בבר אחורי הופיעה פשיסטיות בהונגריה.

ש. על זה אבוי רוצה לשימוש גם.

ת. הירטה הופיעה פשיסטיות בהונגריה. נדמה לי שזדה היה ב- 25 באוקטובר. 15 באוקטובר - יובל להירוט, את התאריך לא זכרתי בדרכך.

ש. אמצע אוקטובר בערך.

ת. שמענו שהשליט הונגרי הורטיר נשא נאים.

ש. את הגאים שמעתם?

ת. לא שמענו, אפי' על כל פנים לא זOPER. בבראה הדרינו כבר לא היה.

שמענו שהוא נאים וסבירו שהונגריה יוצאת מהמלחמה, ואולי אפיקו שהיהודים חופשיים. אולי, לא יכול לומר לך בכך כי לא שמעתי בעצמי, היו שמועות. בבית שבו אנחנו גרנו היו בברדי הרבה משפחות יהודיות, בולם שמהו. אנחנו הודיעו את השלט עם המגן דוד שהירה מוחץ לבית. מעבר לרחוב היה מחנה צבאי הונגרי. באה ארזה חוליה, במו משמר של חיילים הונגרים, באו ואמרו לנו: אנחנו מיעצים לכם להחדר. הם רעזו לנו, הם לא נתנו פקודות אלא אמרו רק שהם מיעצים להחדר את המגן דוד חזקה למקום מפניהם שיש הפיבה פיסיתית. כל מה שהירה לא קרים, ואוטו הורטיר הורד מהלטוון, וירוש השלטוון של הפיסיטרים הונגרים. אנחנו תליינו מחדש את השלט עם המגן דוד בחוץ, לפי העצה שלהם. אבל יחד עם זה בבר והבנו שזה לא כל בך בטוח במו שהיא קודם. הבנו את הרטז הברור של החיילים הונגרים, של הצבא הונגרי. היה לנו ארזה שהוא הסדר עם בית שבן, שכבים מבניין סמור, שם יקרה מצב, מעבר סמוני שעשינו בגדרות בין שני הבתים - אנחנו עובדים אליהם. ובאמת באותו ערב עברנו אליהם והתרשבנו שם בתוך המרתף שלהם.

ש. כל המשפחה מודחת?

ת. כל המשפחה מודחת ישבנו שם. זו הייתה משפחה שהירה להם ארזה שהוא קשר, הם היו אמנים נזירים, אבל היה להם ארזה שהוא קשר לריהדות. לא יודע, ארזה בירושאי תעודת או משהו, אבל הם היו בכלל דעת אומדי היהודים.

ש. חשבתם שם זה יותר בטוחו?

ת. הירינו בטוחים שם זה יותר בטוח.

ש. בכלל שם נזקרים?

ת. בודאי, אבחנו הסתרנו עצמם. הם לקחו את הסיבון והסתתרו אצלם במשך הלילה. לאחר מכן הגיעו לנו שבאותו לילה, שמענו במה יריות ברחוב ולא ידענו בדיק מה זה. חשבנו שהוא זו שמה או סתם פלירט שהוא בית ספר, ריבցו את היהודים והציגו אותם שם. לא החזיקו אותם הרבה זמן, נדמה לי יום או יומיים. אבחנו מוקדם לא הירינו ביניהם כי לא הירינו בבית. לעומת זאת היה שמענו על בית יהודי אחר, מבריםם שלנו, שהם גם הודיעו את המגן דוד מאחורי ולא החזיקו אותו, לבנסו לשם הפשיסטים, הוציאו אותו, ובולם למקום, ברחוב גורן.

ש. אתם בשארתם אצל הגרויים האלה?

ת. לא, לאחר מכן הגיעו לבית. אחרי שהבושה נרגע, שמענו שאט היהודים מאותו בית ספר ריבցו אותם החזירים לבתיהם שלהם. המצב נרגע וחדרנו לבית. הירינו שם במה ימים. שוכן, אני חשב שהריאו עוד יהודים, דחסו את הבית. הבית התמלא עם כמותם גדולות מאד של יהודים. זה בבר הפשיסטים עשו. אם את השלבים הקודמים לא הפשיסטים עשו, אלא בדרך כלל משטרת – אז בשלב זה הפשיסטים אונשי "צלב החץ" שהרו מוביילים אותם, באילו אלינו התייחסו רפה, הם היו באילו נחמדים מאד, לא פחדנו, לא הפיחו אותנו. הם הסבירו שאט היהודים צריך לרדוף וריבցו אותם בבית. עד יום מסויים, ואני לא יכול להגיד לך באיזה יום זה, לא זוכר את התאריך בשום אופן, באו שוערים בבית, שוכן פעמי אנשי משטרת, אמרו לאוזן הזרים מה שאפשר לקחת, אבחנו הולכים לארון. יצאנו מהבית.

ש. מה לקחتم אתבם?

ת. לקחנו אידיה שם בגדים, לקחנו אובל, מה שהריה מוכן. אף זובר שaczeli במעיל הרו תפורים תבשירתיים. זהו זה. הלבנו ברגל, מרחוקים די גדולים.

ש. בירקתם ממכרים לשמוד על חפציכם או משהו?

ת. לא יצא. הבית משאורים אותו דיק, שום דבר.

ש. מה הרגשת?

ת. לא פחדתי, לא פחדתי. ההתרגשות שלי נובשו יותר גדולה, אם תבין, המשפחה השניה שהוציאו להוראה עקב זה שלא באו ולא אמרו להם להזכיר את המן דוד החוצה, מה שקרה להם - אולי בשביב זה ההתרגשות הזאת. פחד לא פחדתי. אף לא הירתי יلد פחדן.

ש. ההורים, אבא ריה?

ת. אבא ריה במחנה עבודה, מחנה בפריה.

ש. אמא, איך היא התנהגה?

ת. אמא אחראית. הירתה אותנו סבתא זקנה, דאגנו לה, היא הייתה חולנית, הייתה חולת לב, דאגנו לה. הלבנו. לא הספקנו ללכט, אולי מאה מטר מהבנין, פגש אותנו חיל הונגרי ושאל על משפחת שטריבריא ומשפחת שוורץ. משפחת שוורץ, אמרתי שדוידי היה יחד עם אבי. הוא היה בעל של אחות אמר. אמר את שם שלם והשם לבנו. שאלנו בשביב מה. הוא אמר: הבאת לכם משהו. והוא מסר לנו את בתבי החסוט השבדים.

ש. לבב אחד ואחד?

ת. לא, משפחתי. אחד למשפחת שוורץ ואחד למשפחת שטריבריא.

ש. יש לך?

ת. לא, ואני אחר כך אספר לך למה אין לי. האבות שלנו הם נמצאים ב"פלוגות שבדיות", והם שלחו לנו את התעוזות, ממש בשערינו כבר מחוץ לבית.

- ש. אבוי רוצח להבין . יצאתם הרדי , לא הייתם בודדים שיצאתם בדרך לחייטו ,
הו היריתם הרבה .
- ת. קבוצה , קבוצה של הבניין .
- ש. במה היריתם , עשרה ? אבוי רוצח לדעת איך , הוא הכל מאחד לאחד ושאל ?
איך הוא הגיע אליום ?
- ת. הירינו קבוצה של בית של שלוש דירות
ש. והבירנו אחד את השבי ?
- ת. יצא לנו להכיר . הירינו רק הקבוצה הזאת שייצאו מהבניין . אם אמי
אפשר לך איך אנחנו הגענו - זה מזכיר לי פלאי מים שמתאפסים לנחל
ולנהר . עד שאנחנו הגיענו לשפט הדבורה לעבור לפשט , הירינו בבר
קבוצה ענקית . בצדה בצד הימני והימני . אבל בשיצאו מתחום הבית
hirino רק אלה שהיו בבית . אז היו משפחות נוספות , אבל לא כל כך
הרבה .
- ש. מה אמרו לכם בתבי חסות ? ידעתם שקרים מתרבים בתבי חסות ?
- ת. לא ידענו שום דבר .
- ש. מה זה אמר לכם שנודע לכם על זה ?
- ת. לא ידענו כלל .
- ש. ומה שיבתם ?
- ת. הירינו צריכים להמשיך , שוטרים הובילו אותנו .
- ש. אבל אם יש לכם בתבי חסות , מה זה אמר ?
- ת. באותו רגע לא אמר לנו כלל .
- ש. ולא קראתם מה בתוב שם ?
- ת. שמחפה זו וזו מוגנים על ידי ממשלה שבידיה , או השגרירות השבדית .
עם חותמת ומושא רשמי מודפס . לא ידענו מה זה .

ש. ואף אחד מהמבוגדים לא אמר: יש לנו בתבי חסות?
 ת. אמרנו - ידענו, אבל מה זה נזון לא ידענו, בשלב זה לא ידענו.
 באשר הצענו לשפט הדנובה לעבור לפשט. הגיטו בידיעת הרה בפשט,
 ואנחנו הינו באיזור בודה. שם הינו כבר קבוצות דודלות של יהודים.
 שם הודיעו: אנשים שיש להם בתבי חסות - לימיין, ואחרים לשמאלו. פה
 ידענו שיש משמחות זהה. הינו הרבה, לא רק אנחנו.

מתוך הקבוצה הוציאו את דודתי, קראו לה פאולה שוורץ, בת דודתי
 שקראו לה אילונה שוורץ, אמר, אחותי ואני. משפחת שטרינר ומשפחה
 שוורץ. סבתו עם כל האחים נשארו והמשיכו לגיטו.

ש. אי אפשר הרה לצריך אותם?
 ת. אי אפשר הרה לצריך אותם, לא הינו מוכנים. מי שיש להם בתבי חסות
 הולבים בכיוון אחד, כל האחים הולבים לגיטו. העבירו אותנו את
 הדנובה, על ארזה גשר, שהגשר העיקרי בבר הרה מפוצץ. ממש לצד האשבי
 של הדנובה היה איזור של בתים מוגנים. מהה הרה בית שבדי ובית
 שויצרי ובית ספרדי ואולי פורטוגזי, כל הבתים מוגנים. מסתבר שם
 שהרירות אחרות, אולי הינו אזרחי מדיניות, או שקיבלו מבתי חסות
 מהם. אנחנו הבנישו לבית של שבדים. זה הרה מקום יפה. זה הרה מין
 צורת 'ח' של גן ציבורי ענק. באחד הבתים הבנישו אותנו. אחר כך
 רצינו שייהודים שהו מירועים לגידוש מהונגריה מתוך הגיטו - הרה
 עוברים באותו מקום, רצינו איך מארגנים אותם בתוך הגן הציבורי
 שלפני הבית.

ש. איפה היו אתם בתוך הבניין?
 ת. הבנישו אותנו לאחת הדיירות. על האפריות אני בבר לא מדבר. אך
 חשב שasma, אם הרה לבן אדם חצי מטר על שני מטר - זה הרה הרבה
 מאד. אנחנו הינו ילדים ילדים ולא הינו צריירים שניר מטר אפרלו. זה ממש
 אדם על יד אדם על הרצפה שבנו, המוגנים.

- ש. זה השפיע על היחסים בינויכם?
- ת. שום דבר, בכלל, זה לא הזיק ולא הפריע.
- ש. שוב עמי שאלת, אובל ושינה ובכל הדברים האלה.
- ת. שינוי - יישנו, לא הפריעו. עמי אמר לך, בכל הגושא הזה שהוא עבד בהדרגה מחרום למשך. זה מין תחביב פסיבולוגי שאנשים מתחלים ומקבלים את זה במובן מלאיו. לא מעדערדים על זה ולא חושבים שהיה לא בר צורך להיות. זה לא שירום אחד לקחו את בולם והעטיסו מהבית והביאו אותו למגנה ריבוץ. עמנואל עברנו את הריבוץ של היהודים בשלבים, שפנות קבלנו את זה בצורה טבעית והבל יפה, ובבמהذه.
- האובל הספיק לנו, מה שהבאנו מהבית. הבאנו אובל מובן. את המאבל הזה שאז הבאנו, זה לא מוגבר בארץ, עמי גובר ועמי אזبور את זה כל הרמים. עמי מנסה לחשוף את זה פה. זה היה מין בזק עם ברוב אפור. משחו בזה, מאכל מלחתתי, אבל היה טעים.
- ש. לא קיבלם שום אובל, רק מה שהבאתם?
- ת. לא, שמה אף אחד לא חילק אובל. כל אחד לעצמו.
- ש. ושתייה היה אפשר לחמם, לשותות?
- ת. לא יודע אם זה חסר לך, לא יודע. זה היה לקראת חורף, זה היה בתחילת נובמבר.
- ש. הבגדים היו בסדו?
- ת. כן, חיריבו עם זה בסדו. יצאו החוצה, לקחנו פה שם, קצר שם, היה השעות של יהודים היה מותך לצאת.
- ש. מה עשיתם כל הרום?
- ת. במנט לא היו ימים. אפשר היה לצאת החוצה, אפשר היה לחפש אריזה אובל, באיזה חנות שהברנו, שאבא שלי היה אירם פעמי בקשרים, אז הלבנו וקיינו משחו. אבל זה לא הבל, ועמי אספר לך מה המשך. לא הירנו שם הרבה ימים. חורה לבן מאד שאחנו פה וסבota בגרתו. לאחרת

שהענו לשם, דודתי ואני הלבנו לביון הגיטו. זה היה ברוחב מרבי של בודפשט. אם פעם תזכיר שם, זה נקרא קרווט (Korut), זה הרחוב שהלבנו בו לביון הגיטו. ובשאנחן הולבים, אנחן רואים שם קבוצה של מחנה עבודה יהודים צועדים. אפשר היה להכיר אותם, הם הלבנו עם בוגרים עם הצבע ההונגרי. רק, מה ששכחתי לספר, איך ידעו שגם "פלוגה שבידית". מחנות העבודה הלבנו עם סרט צהוב על הדרוע. אלה השבדים, ה"פלוגה השבדית" הלבנו ללא סרט בכלל. אפשר היה לzechot שזהם. אבא שלי ודודתי היו ביביהם. לא זכר אם אנחן נירשנו אלינו או שהוא נירש אלינו, אבל סיפרנו ארפה שאחן. אחר כך אבא הביא לנו אוכבל. בר שלא הרגשת את המחסור באוכבל, אבא הביא אוכבל. אנחן ניסינו להגיע לגיטו, דודתי ואני. לא הצליחנו להגנס. חזרנו בחזרה. זה. אמר לא ויתרה. לakhirת, היא שוב יצא יחיד עם דודתי, עם המכתבי חסות האלה, אמרו שזה בטעות ביטוח בלבד אף אם יצאו לחפש אותה ולא חזרו.

ש. נבנסו לגיטו? לא יודעים גם?

ת. לא חזרו יותר.

ש. מה אתה ואחותך עשיתם?

ת. בשארנו אבוי, אחותי ובת דודתי.

ש. חיביתם?

ת. בשארנו, הרינו, אבא בא.

ש. עבשו אבוי מביבה גם למה לא היו תעוזות יותר.

ת. נבון. אבוי עוד בא אחרדי זה פעם פעמיים, הביא לנו אוכבל, וזה זה. בהמשך דודתי, זאת אומرت במשפחה של אמר הם היו שבעה אחדים. אחות אחת נפטרה בצעירותה והם נשארו ששה. היו שתי אחיות וארכעה אחיהם. שני אחיהם היו נשואים ושנים לא. בולם היו ממחנות עבודה. אף אחד מהם לא חזר. אף אחד מהם. אבל הנשים של הבשואים היו ובשארנו. דודה

אתה בא בשם אולי היה חיפשה מקום, במקורה ראתה אותו. סירפה את זה לדודה אחרת, שהיא הייתה פעילה במפלגה הקומוניסטיות, גם אחרי המלחמה היה הרה ארישיות קומוניסטיות, הרום היה בבר לא בחרים. היה הוציא אותה אונגו, את שלושת הילדים משם.

ש. מביבין החסוט?

ת. מביבין החסוט הוציא אותה אונגו. אבחנו בתוד יולדים לא הרינו יבולים. אני לא יודעת מה עליה בגורלם של אלה שנשארו. בתוד יולדים, וכך מזון וללא כלום - לא יודעת איך הרינו עוברים את היתר. היה הוציא אותה ואונגו והבנישה אותה למושפחות מוגברות. היה הרה חופשית. היה הרה עם תעוזות מזדייפות. היה התהלך חופשי בכל העיר. אותה פשוט לקחה, הורידה את הטלאי הצהוב והעבירה אותה, כל אחד למשפחה אחרת.

ש. ארפה אתה הרית? באיזה רחוב?

ת. אני חזרתי לאובודה. שם בבר היה לי הפחד. אני אomid לך, הפחד התחיל לי בשוהרדנו את הטלאי הצהוב. הרינו צדיקים לעבור שוב פעם גשר בחרה לבודה, שזה תקופה של סיום המלחמה, כשהקרבות בבר מתקרבים. לא היה מטר שלא עמד חיל גרמני. ואני פחדתי שאט התפר של המכון דוד רוזאים, כי הורידנו את זה. אבל החוטים באילו, את החוטים אולי רוזאים. עברתי. חזרתי במנט לאוטו רובי שם גדלתי. הפחד היה שם אגר אצא - מישאו רפגוש אותו ברחוב. אז נשארתי בתוד הבית אצל המשפחה, שם היו אנשים עובדים, מהבוקר עד הערב בלבד. בצדיה בזאת נשארתי.

ש. מה שם המשפחה?

ת. אני לא זוכר וזה חורה לי מזא. הרום יש עבירות של חסידי אומות העולם. אני השבתי, הגעתתי לבוז'פשט וחשבתי שאולי אני אהפש, אבל

אחרי ארבעים שנה, אביו לא ذובר את שם הרחוב, לא ذובר את השמות שלם.

ש. ווهم ידעו שאטם יהודים?

ת. ודאי, הם ידעו. אביו הירתי יחיד, כי בכל אחד מארנו שמו אצל משפחה אחרת. הם ידעו שהם מסתכנים.

ש. איך החזירו אותו, בבית רגיל? לא הביבלו אותו?

ת. בית, בתוך הדירה.

ש. אמרו לך לא לצאת?

ת. ודאי, לא יצאת. בערביהם בחושך הלבנו לבקר את ההורים. זה למעשה היה זוג צעריר שהאהה הירטה חברתו של דודו, של אותו דוד שאשתו הביאה אותו אליהם. אילו הירטה בחיים - הייתה יבולה להפאיש. אבל בלהשנים לא הירטה לבן קשר עם הדודה הצעת ובמזון לא עם המשפחה. בתקופה הסטליניסטית האנשיים פחדו לנמוד בקשר. זה ממש חורה לי ומריסר אותו שעני לא יכול לגשת ולהודות להם. במקרים לא היה קשר. והיום אבוי בבר לא יודע ממי הם, לא ذובר, לא את השמות ולא את הכתובות. ובודאי גם בתובות, אותו ארבעים שנה קשה להאמין שהם גרים באותו מקום. ניסיתי לזהות את המקום, לא הירטה לי מספיק זמן, ולא יכולתי. יש לי בת דודה עדיין בבודפשט, היא מאד עסוקה, היא עובדת שם בטלוויזיה ההונגרית, היא הבטיחה לי שותבה, אבל היא כל כך עסוקה קשה לי להאמין שהיא אי פעם תעלה על זה. אולי הם יחששו אותו פה.

ש. אמרת שערביהם הלבת לבקר את מי?

ת. את הורי הזוג הצעריר הזה, כי הם היו ממש זוג צעריר. בחושך העדנו לצאת. ובר יצא שבאחד הערבאים בשעה ערבו אליהם - התחילתה ממש התקפה של הצבא הרוסי על האידור, והתחילת הפצעה ארטילרית בבדה, וכי אפשר היה לצאת לדוחוב. אך נתקעתם בבית הוא של הורי הזוג הזה.

האנשיים מהבנין יידדו לחיות במקלט, כי הפגזות היו כל כך כבדות והרו ממש קדבות דחוב, שאיר אפשר היה לחיות בבית. אביו במונע היזמתה אריבור, זה היה בית גדול עם הרבה דירות. אמרתי: אביך לא יורד, אביך בשאר בדירה. אביך חושב שאולי יום אחד הצלחתך להשادر בדירה. לא נתנו לך יותר להשדר. זה היה בקומה שלישית או משאנו בזזה. אי אפשר היה להשדר בבית. ירדתך למקלט. חזרתי שם כמה חדים, כי החלק הזה של בודא נכבש האחרון מתוך כל בודפשט. אם פשוט נכבשה בסוף 1944, בחג המולד שלהם או משאנו בזזה, אז יצאנו רק בפברואר הרוסים במשו. אז כל התקופה הזאת למעשה לחיות בתוך המקלט, בין הוהן אנשים, עם חרים די מאורגןם, שלא יוציאים החוצה.

ש. תאריך אותם.

ת. היו שם, הלוואי ואצלו המקלטיהם היו כל כך מסווגים. שירוטים מסווגים, כל אחד הפינה שלו, עם דרישים. הם התארגנו שם עם תורנים אפיקו להביא מזון מבחו. זה מפליא, את יודעת, אנחנו בבר מדברים על גורדים, לא על יהודים. אנשים יוצאים בסיבון החרים שלהם. הרתה מאפייה שפתחה לחם. ותורנים היו הולכים להביא לחם מתחת הפגזות, תוך כדי ירידות מטבח קל. אנשים בפצעו והבראו לחם. שם הפחד שלי באמת היה גדול, מפני שירודעים מירדיירים, ופתאום יש אישה ליד. מירילד הזה? מה היליד הזה עושה שם?

ש. היו שאלות?

ת. לא היו שאלות, אף אחד לא אמר מילכה, אף אחד לא אמר בלאום. ושברכנו, הרינו שם עד היום האחרון. רק אחריך זה אמרו: מה זאת אומרת, לא ידענו שזה ילד יהודי? וכך שידענו שזה ילד יהודי. אבל אף אחד לא הפריע. והגרמנים היו נבנסים וירוצאים לתוך המקלט הזה. הם שם גיריסו את הגברים, נתנו להם בובשי פלדה, רובה וחגורת בדורים, והוציאו אותם לשטירות. שיתפו אותם בחיל הצבא. פרט לערב האחרון,

שכבר הרגישו שהעבין הולך - הבוחרים האלה זרקו את בובני הפלדה, זרקו את הנשק, באו הגרמנים וירדו בהם, חיסלו אותם. אנחנו חירנו בקשר מתמיד עם הגרמנים. גרמנים נבנשו וגרמנים יצאו. הגרמנים ממש חיו בין בולם. בסופו של דבר הבית הזה הוא כל בר נפצע שאסור היה לחזור לאורכו. הגרמנים הציתו אותו בערב האחדון.

ש. הספקתם יצאת?

ת. הגרמנים הציתו אותו, והדייריים יצאו. מים לא היו. דייריי הבית ביבנו את האש עם דליים של שלג. אבל בסופו של דבר הבניין היה פסול למוגדים. זה הבית שangi חשבתי לעבור בו את הקרבנות בקומה השלישית. בזיה הסתירימה המלחמה. אחרי השריפה, למחמת בזוקה הופרעו תרילים רוסיים וזהו, המלחמה הסתירימה.

ש. איך היה המפגש עם הרוסיים?

ת. אני שמחתי. ההונגרים היו, הם שמרו מטובי שהקרבות בגרמניו, שמרו שהמלחמות הסתירימה לגביהם - אבל היו פהדים מהצבא הרוסי. החיללים הרוסיים הפחידו. דיברו על אונס, על שוד, כל מיני דברים. לא היו שום תופעות, הכל עבר בסדר. יומם יומרים אחרי זה לבשו את הרחובות שלנו, עוד ארזה רחוב, עוד שניים, או יומיים, לא יותר.

ש. ראתם את הקרבות ברחוב?

ת. אנחנו דאינו יודוד את הסימנים של הקרבות, כי תור בדי לחימתה לא יצאתי החוצה מהבית. שמעתי את זה מהמקלט, במקלט הירית, שמענו את זה מלאה שיצאו החוצה, מהבזדים שיצאו לשמרות, מלאה שהביאו להם. רצאננו החוצה, נידחתי לבית איפה שהרינו חירם, איפה שגרת. הבית היה עזוב.

ש. הבית של סבא וסבתא?

ת. הבית של סבא וסבתא היה עזוב. זה היה איזור שבבוש קעת וזה מוקדם. בז אצננו ממש זה היה הסיום. ברחובות עוד היו מחסומים,

ועוד גופות התגלו בדוחות. אבל הדירה הירפה של סבא וסבתא, מצפת פרקט, הם עשו מזה אודרזה, הרושים. דברים, דברו – אי אפשר היה למצוא שם דבר, הכל היה ריק, כלום לא היה. דודתי חזרה, דודת' חזרה עם הבית שלה. דודתי, לא זו שהסתירה, זו הריטה הדודה שפצעה אותה לראשונה וסיפרה לדודה השניה, היא חזרה. פגשנו אותה. עוד היה לה קשה, היא עוד לא הייתה מוסדרת. ושוב פעם הבנינו אותה לאייה משפחה.

ש. האחות, הגיעה מיד?

ת. בהפרש של כמה ימים גם היא הגיעה. אף הריטה עוד כמה ימים אצל משפחה נזקנית אחרת שהרו שותפים של אבא שלי.

ש. למה דווקא משפחה נזקנית?

ת. עוד לא היו מוסדרים, אולי דודתי עוד לא הסתדרה. הבית היה ריק, בלי כלום.

ש. לא היה לכם פשוט איפה להרבות.

ת. לא היה איפה להרבות.

ש. הם היו מוכנים לקבל אתם?

ת. בן, זה היה שותף לשעابر של אבא שלי, הוא החזיק אותו. בבר לא היה מה להסתדר, זה היה רק מה להרבות.

ש. בן, אבל עצם ההחזקה.

ת. פה הייתה תקופת בירנרים, ואם אני זוכר חסר מזון או רעב – זו הריטה התקופה הזו, הימים האלה. אולי קצת נשאדו שאירוע של רעב מתקופה שהריבו במקלט, למראות שהמשפחה שם דאגה לאבשלום, הבינה מזון, הביאו לחם. ופה אני זוכר שהלבתי וביגשתי אובל מחיילים רוסים. אבלתי את האובל שליהם ארitem. הם היו טובים, בסדר גמור, אף פעם לא סרבו. בנכשתי אצל משפחות של מברים ותיקים ואבלתי.

ש. דאגת גם לאחותך?

ת. אני לא ذובר בדיקות מתי התאחדנו עם האחות. אני לא ذובר בדיקות באיזה שלב היה באה וاصבירה אלינו. מה שבען דאגתי לאחותי, זה שהיא נמצאת פה בארץ. אחותי, אגב, היה יותר בוגרת מטובי בשנותיה. אם אמי היריתץ איז בתקופה ההזו של 1945 היריתץ בן שטים עשרה, היה היריתם בבר בת ארבע עשרה. מז שהיתה בוגרת זו היא, לא אמי. איך שהוא התאחדו ביחיד, פחות או יותר, והתחלנו לדאות לעתיד. אחותי בבר הספינקה לצתת, אחותי ובת דודתי. ביה בת דודתי שהרתה אתנו גם חזרה בחזרה. היה היריתם אוננו קצת פחות בקשר, מפני שהוא לה מצד אביה קרוביים באיזה שהוא בפר, והיא היריתם עצם. אבל הוא שתרון הספינקה לסתה של "בני עקיבא" שהיתה בטרנסילבניה, בראומניביה, והן רצאו לשם. אולי בצדקה בזאת קצת היה להם קשר לצירוגות, לא ממש רציני. מה שהתחלנו זה מהתחילת לדאות לעתיד. דודתי הבהירה לי או שהבנתי שאני לא יכול להיות עצם, צריך מהתחילת לדאות לקרים שלי במסגרת אחת. היה לא יboleה לקרים אוטי. ואז העתיר בבודחות עצמי למשדרדים של הג'זינט. הם הפנו אותי למושד לילדים, מושד שהיה שיד לתנועת 'דרור הבוגרים'. שם התחלנו ללמידה והראשו את עצמנו טוב. שם סיידרתי את המקום לאחותי, וגם היה ה/contactה לשם.

ש. מתי זה היה בבר, מרץ אפריל בערך?

ת. זה צריך להיות יותר מאוחר. בסך הכל אנחנו סיידרכו את המלחמה בסוף פברואר, זה יותר מאוחר. סיפרתי לך שהיא התחלת להיות בבריטניה, קייטה זה עבין של קרייז. זה יותר בסוף הקיץ או לקראת הסטו. בכלל אופן, שנת למידה אמי התחלת במושד הזה. לא למדנו הרבה, חודשיים שלושה, ארבעה לבנו עלייה. אנחנו בו-31 בדצמבר עם רכבת של בל תבונת הנוער, רכבת מיווחדת, יצאנו לוינה (Vienna), בו-31 לדצמבר 1945. הגיענו לוינה, היריתם שם כמה ימים בבית חולים

דויטשנילד, ומשם לגרמניה למקום שנקרא אנסבך (Ansbach). אנסבך זה בית הבראה גדול שרכיבו שם הרבה מאד ילדים ונערות. שם אחר בך עלייבו לארכץ בצדקה שלושת דבער ליאאלית.

ש. מתי?

ת. באפריל 1946. שוב פגס, על תאדריבים מדוקרים אני לא יכול להזכיר, אם זה היה תחילת אפריל או סוף מרץ של 1946. אני יודע בדיק רצאנו ממחנה עתלית. בכל אופן את הפסק של 1946 בילינו במחנה מרסיי (Marsailles), ומשם עליינו על אוניה. מה ששיר לאחותי, בבודפשט, כאשר אני נבנטה לקבוצה שיצאה בדרך לגרמניה אני נבלתי ואחותי לא. ואני אמרתי שאני בלי אחותי לא נסע, ואני רוצה את אחותי וכו'. בסופו של דבר היא צורפה. בשיצאנו אחר בך, כשהגינו הסטריפיקטים לצאת לארכץ, בשחרינו בגרמניה באנסבך, אחותי קיבלה ואני לא. במובן שלא עברתי על זה בשתקה. ואם בהתחלה אמרתי שבדרכ לארץ לאוניה היה לי שם אחר, אז לפחות היה בחור אחד שהיה בקבוצה שלנו, והוא חלה ולא יכול היה לצאת. אך אני על השם שלו הגעתني עד לאוניה. באוניה היה לנו עוד בל מינימום.

ש. באיזה אוניה עלייתם?

ת. "שפולרין". זו אוניה מפוזרטה, היא עבדה בכו מרסי, אלכסנדריה, לבנון, חיפה. בסופו של דבר היא עלה על שרטון צפונית לראש הנקרה, ופה בארץ יצא לחלא את הפגועים. זה עוד לפני דרום לבנון היישראלי. היא עבדה באופן קבוע במשך שנים. באותה אוניה היה צבא צרפתי שיצא לטוניסיה, אני חשב. עבנו באלבנסנדרייה ארזה יומרים והגענו לארכץ. הגיענו לארכץ בסוף אפריל 1946. הרינו שבוע ימים במחנה עתלית, באחד למאי, בכלל שהאחד למאי אני יודע את התאריך, הכל היה מוקשט, הגיענו לקיבוץ גן. בקיבוץ גן הייתה מסגרת של עליית נוער. אבי הירתי בין הצעירים, אחותי הירתה יותר גדולה. שם

רצו להפריד אותנוו. ואם הגענו לבושא של ההשכלה – שמה קברתי את ההשכלה שלי, במקודמת הצעת. כי אני עוד שני בחורים התעקשו להיות במסגרת הקבוצה, רצינו להירות גדולים, רצינו להירות בקבוצה של עלייה הבוגר. שם הם רצוי להכניס אותנוו למסגרת בית הספר של ילדי הקיבוץ ולא הסכמנו – הפסדתי את השכלה.

ש. מה עשית אז?

הירינו צדיבים להירות שלוש שנים במסגרת עלייה הבוגר. ב- 1948 פרצה המלחמה, הירינו צדיבים לסייע את עליית הבוגר לפני הזמן. הירינו צדיבים להתריס לנח"ל. לא אני, אני הירתי עוד צדיב, הירתי בן חמיש עשרה ספר הפל. אבל המבוגרים יותר היו צדיבים להתריס לנח"ל. אנחנו הירינו בקיבוץ נגע שדה מסגרת של אחותה העבודה, והם נורא בעס על פירוק הפלמ"ח והחרימו את הנח"ל. היו שני גרעינים שהיו צדיבים להתריס והם הוברכו לישובי ספר. הקבוצה שלנו הוברכה למשגב עם, הקבוצה השנייה לאברי בדורם. עברנו את הקרבנות במשגב עם. בן חמיש עשרה הירתי בקרבות של מלחמת השחרור. תעוזת הוצאות הראשונה של שדי שהוציאו, אמרתי לך שהדבוקו לי את השם שם, נתנו לי שם בשדה בניינים של משגב עם, שם עברתי את המלחמה, שם באנו ודרשו אותנו. שם אמרו: אתה יודע מה, בארץ יפה שיהיה שם עברי. שטאין זה אבן, שם זה אבן, בוא נקרא לך שם. אמרתי: בבקשה. מאי קוראים לי שם. השם מרדי, כמו אמרתי, במסגרת של מוסד הילדים, שמה בחרתי בשם, שנדמה היה לי שפוגם קראו לי בשם הזה, או שדה שם שרשום באיזה מקום.

הסתירימה המלחמה, חזרנו במסגרת של גרעין הבשורה לנו להתגבשות, התמזהנו עם עוד גרעין שהשתחרר מהפלמ"ח, גרעין של הגוברים. רצאנן להתיישבות. בפועל שש עשרה הירתי חבר בהתיישבות במסגרת קיבוץ

הגבורים, קראו לזה אז. דדרה, אם את יודעת איפה זה הצד המזרחי של החול. עד שהסורים פינו את משמר הירדן, וקיבוץ הגוברים עבר מדרדרה, שאי אפשר היה לקיים שם קיבוץ, לצד המזרחי של החול, עליה להתרישבות והיום זה נקרא קיבוץ גדור.

ש. מתי הגעת לחולון?

ת. בחולון אני חדש. בירנואר 1952 עזבתי את הקיבוץ. אחותי עוד עזבה לפני זה, בל הזמן היריבו ביחד. היא עזבה עם חבר שהיה בקיבוץ, והת喧נה פה בתל אביב. אני בירנואר 1952 התגייסתי לצבאי, ישרא מהקיבוץ הלבתי לצבאי. אילו הירית בשאר בקיבוץ לא הייתה צריכה לשרת, כי זה היה ישוב ספר לבכל דבר, תחת הפגימות. את מבירה את השיר של הילדה מגדות. התגייסתי לצבאי, סרימתי את הצבאי. הרקע שלו היה צקלאי. אחורי הצבאי הלבתי לעבוד בחברה לעבודות חקלאיות יוצר ופיתה. חיריתי בגין התקופת הפידאים, קודם באיזור אשקלון בקיבוץ תלמי-ריפה. אחר כך בחוות מגדל שנמצאת ליד חוות גילת, ליד המושבים תאשור תדר. חוות ההזו בסגורה יותר מאוחר. עברתי לבאר שבע. התחלתי לעבוד בסולל בונה. עד סוף 1987 עבדתי בסולל בונה*. יצאי לפנסיה מוקדמת. עם אשתי הת喧נה בחוות בשחרון. משפחתה במקור היא חולונית. היא עבדה שם במושב סמור, במושב בשחה, הייתה מורה. הת喧נו, עברה לחוה יחד איתני. עברנו לבאר שבע במובן ייחד, היא המשיבה לעבוד בהוראה בבאר שבע. אני יצאתי לפנסיה, גם היא יצאה לפנסיה. מאוחר ויש לה פה אבא, אז הוא היה גדר בחולון, והוא היה עדרייר בבדירות לא טובה, עברנו לפה קצר לעזוזר לו. היא ברגע נמצא אצלו. ברגע הוא מאושפץ בבית חולים טעודי. עברנו לחולון. יש לה פה אח נוסף שגר בחולון, כמה בני אחרים באיזור. עברנו לחולון, וזהו.

ש. ילדים, נבדים?

ת. יש לי בת בשואה בבאדר שבע, היא בצבא קבע, וגם בעלה בצבא קבע. יש לה בן שנתיים, ילך נחמד. יש לי בן שעומד לחתון בסוף דצמבר. הוא משרת דזוקא, למורות הרקע שלו, בישיבת הסדר.

ש. קודם כל רציתי שתגיד את שמות ההורים שלך.

ת. שם אבא לסלן שטרינגר. אמא - הגריגיטה.

ש. על אבא מתי ידענו?

ת. שוב פעם, במו אצל אמא. אבא בא אלינו עוד אחרי שאמא בבר לא הייתה איתה. לא יודע لأن היא הגיעה, לא יודע ארפה היא הייתה. הוא עוד בא לבקר, הביא לנו אוכל איזה פעם פעמיים. יותר לא ידענו. ועוד הרום אני לא ידע. שוב פעם, אם שהוא מציק לי - שעדי הרום אבוי לא יודע מה עלה בגורלם. גם, במו שאמרתי, האחים של אימי, גם הם לא חזרו. אבוי לא יודע מה קרה להם. על שבתי שמעתי שהיא בפטרה בהליך, בצדידה לוינה.

ש. שאלה אחרת. על ולנברג, מתי ידענו?

ת. על ולנברג יודע לי פה בארץ.

ש. קישרת את זה עם התעוזות חסוט?

ת. וודאי, אבוי גם קראתי.

ש. מתי בארץ, ממש בשעה?

ת. לא, בשלבים יותר מאוחרים, שהתחילה לדבר על הנושא, לקשר את הנושא השבדי אותי. אבוי לא יודע אם זה מכתב בכתב חסוט אמרתי או בכתב חסוט מזויף, מפני שאבינו יודעים שהבר'ה שלנו דריבו אותם גם, והדפיכו אותם.

ש. מי זה חבר'ה שלנו? רציתי לשאול אותו קודם קודם, על מהחרת אותה יודע?

ת. על מהחרת, קראנו את הספרים שלהם.

ש. אז?

ת. קראתי במשך הזמן, בשזה הופיע בארץ.

ש. אבל אז ידעת על מהותה?

ת. אותה דודתי, הייתה רופאה, היא הייתה במחתרת. סיפרו, היו שם כל מרבי ארגונים. בודפשט הייתה מלאה בארגונים. היה אחד של פטריוטים, והם הלבנו עם הסרט לא של 'צלב החץ' אלא דוגמא של הצבעים ההונגריים. מספרים שזו הייתה המתחתרת, אולי אפילו מתחתרת שביה היו יהודים. הם הלבנו עם נשק, הסתובו.

ש. זה לא אמר לך הרבה אז?

ת. לא אמר לי כלום. אני גם לא חשבתי ביריביהם, לא יצא לי. כל זה מסיפורים אחר בר, אחרי המלחמה, אם שמה או פה, בשלהדרים התחלנו להתפרנס.

ש. אני שאלתי אותך את זה משומשני תמיד מהססט לשאול את השאלה הבאה. אם חשבת על העובדה שביבצת. למה אתה מרים את זה?

ת. ודי, חשובים על, תראי, אני מאמין מאד בazel, בנס, לא יותר מזה, פשוט לא יותר מזה. מה אני אגיד לך, יכול להרווית, אני ביריסטי לפתח את זה. מה שרציתי לומר, אני מאמין מאד בazel, אבל יש סבירות די גבואה שלולא המכתב חסות הזה השבדי - לא הרוית ביצל, לא הרוית הרום בין החירום.

ש. אתה מדבר על זה עם אחותך?

ת. עם אחותיך לא, אפחנו לא מדברים על הנושא. אני אגיד לך, יש אנשים שאולי לא אוהבים לדבר על הנושא הזה. יצא לך פעם להרווית במשמר אזרחי עם אדם שהיה בבודפשט בתקופת המלחמה. הוא היה קצר יותר פערל במחתרת. אחריו הגיעו לנו לשותח, למעשה, כמו שאנו אומרים דובבותי אותו יותר מאשר אני דיברתי, הבן אדם הזה ממש בעס עלי. הוא אמר: אני בחירום שלי לא דיברתי על הנושאים האלה, וזה הפעם

הראשונה שאיתה הוצאה מני דברים, זה מאד לא נעים לי. והוא ממש בעס, היה ברוגז איתי. אני משתדל לא לדבר עם אנשים על הפושע אם הם לא רוצחים לדבר.

ש. לילדיים?

ת. לילדיים סיפורתי, בהם שאלנו, בהחלטת סיפרתי להם. אני לא יודע אם הם קולטים מפניהם שקשה למתפוס את זה, אבל הם יודעים, הם יודעים על זה.

ש. אני מודה לך.

ת. על לא דבר. אני מקווה שעוזרת לי ועוזרת להם.

סוף הראיון עם מר שרדי שחים.